

dir el-Merâkî yüksek lisans çalışmasında eseri tahkik etmiştir (1401, Câmîatü Ümmü'l-kurâ [Mekke]). 2. *'Unvânü'l-ifâde li-ihvânî'l-istifâde*. İbn Âcurrûm'un Arap gramerine dair muhtasar eseri olan *el-Âcurrûmiyye*'nin şerhi olup (Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 7364) Süleyman Tâced-din Ahmed el-Gânî tarafından yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmiştir (1405, Câmîatü Ümmü'l-kurâ [Mekke]). 3. *el-Müsteķillü bi'l-mefhûmiyye fi şerhi el-fâzî'l-Âcurrûmiyye*. *el-Âcurrûmiyye*'ye yazdığı muhtasar şerh olup ayrıntılı bilgi için geniş şerhe göndermeler yapmıştır (Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 7364, vr. 63^a-103^b). Kitabın müstensihisi Ahmed b. Atıyyetullah, Râî'nin *eş-Şerhu'l-kebîr* adıyla üçüncü bir *el-Âcurrûmiyye* şerhinden söz ederse de kaynaklarda böyle bir esere rastlanmamıştır. 4. *Mesâlikü'l-aḥbâb*. Nahiv manzumesidir (Brockelmann, GAL, Suppl., II, 100). 5. *İntişârü'l-fakîrî's-sâlik li-terciḥi mezhebi'l-İmâm Mâlik*. Müellifin İmâm Mâlik'e ve mezhebine yöneltilen eleştirilere cevap vermek, İmâm Mâlik'in menkıbelerini, faziletlerini, ilmi seviyesini, onun mezhebinin tercih ediş sebeplerini açıklamak amacıyla kaleme aldığı bir eserdir. Muhammed el-Hâdî Ebû'l-Ecfân'ın neşre hazırladığı kitap Beyrut'ta (1981) ve Ebûzabî'de (1981) basılmış, Tunus Kültür Bakanlığı'nın Tahkiku't-türâs teşvik ödülünü kazanmıştır (1982). Râî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Fütûḥu'l-medârik ilâ (i'râbi) Elfiyyeti İbn Mâlik, Şerhu'l-Kavâ'id fi'n-naḥv li-Kâsım b. Sa'îd el-Uḡbânî, el-Fethu'l-münîr fi ba'zî mâ yah-tâcû ileyhi'l-fakîr, İhtişâru Şerhi İbn Merzûḡ 'ale'l-Muḥtaşari'l-Halîlî* (Halîl b. İshak el-Cündî).

BİBLİYOGRAFYA :

Râî el-Endelûsî, *İntişârü'l-fakîrî's-sâlik li-terciḥi mezhebi'l-İmâm Mâlik* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân), Beyrut 1981, neşreden giriş, s. 19-107; a.mlf., *el-Ecvibetü'l-merzûyye*, Tunus Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 9322, 21165, vr. 45^a, 45^b-47^a, 55^a; a.mlf., *'Unvânü'l-ifâde*, Tunus Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 7364, Mukaddime; Bikâî, *'Unvânü'z-zamân bi-terâcîmî's-şüyuḥ ve'l-akrân*, Köprülü Ktp., nr. 1119, vr. 339^a-340^a; Sehâvî, *ed-Ḍav'u'l-lâmî*, V, 203-204; a.mlf., *Vecizü'l-keḷâm fi'z-zeyl 'alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1416/1995, II, 639-640; a.mlf., *et-Tibrü'l-mesbûk*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyâtî'l-Ezheriyye), s. 291-293; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, I, 233; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, II, 290; Ahmed Bâbâ et-Tnbnüktî, *Neylül-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 530; Makkarî, *Nefḥu't-tib*, II, 694-699; III, 524; V, 198-199; VII, 106; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Amaût), IX, 407; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 248; Brockelmann, GAL, II, 103; Suppl., II, 100.

MUHAMMED EL-HÂDÎ EBÜ'L-ECFÂN

RÂÎ en-NÜMEYRÎ

(الراعي النميري)

Ebû Cendel (Ebû Nüh) Ubeyd b. Husayn b. Muâviye b. Cendel en-Nümeyrî (ö. 97/716 [?])

Emevî dönemi Arap şairi.

Emevî Halifesi I. Yezîd için (680-683) yazdığı methiyye dayanılarak 40 (660) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Develer ve deve çobanlarına ait tasvirlerinden ya da bunlara dair söylediği bir beyitten dolayı Râilîbil (deve çobanı), Râî en-Nümeyrî ve kısaca Râî (çoban) lakabıyla anılmıştır. Arap yarımadasının Yemâme bölgesinde oturan Nümeyr (Nümeyr b. Âmir b. Sa'saa) kabilesinin soylu bir ailesine mensuptur. Kendisi kabilesinin reisi olduğu gibi babası ile dedesi de Câhiliye devrinde kabilelerinin reisi idiler. Şair olan ve cimriliğiyle tanınan büyük oğlu Cendel'e ait bazı şiir parçaları kaynaklarda yer almaktadır.

Hayatının önemli bir kısmını Basra'da geçiren Râî bir ara, Mekke'de Emevîler'e karşı isyan hareketini başlatan Abdullah b. Zübeyr yanlısı oldu, onun Haccâc tarafından öldürülmesi üzerine (73/692) Emevîler'e meyiletti. I. Yezîd, Abdülmelik b. Mervân ve Hişâm b. Abdülmelik ile, ayrıca bazı Emevî vali ve emirleriyle yakın ilişki kurdu, onlar için methiyeler yazdı. Bîşr b. Mervân ile Hişâm'ın saraylarında düzenlenen meclislere katıldı. Divanında bilhassa Saîd b. Abdurrahman'la ilgili çok sayıda methiye yer almaktadır (*Şî'rü'r-Râî*, s. 7-9, 97-99, 140-151, 193-196). Abdülmelik b. Mervân nezdinde kabilesi adına elçilik görevi yapan Râî "Lâmiyye"sinde halifeyi överken vergi ve zekât toplama memurlarının halka revâ gördükleri muamelelerden şikâyetle bulundu. Ancak halifeyi, halkı verginin toplanmadığı yerlere göçe teşvikle tehdit ettiği için onun öfkelenmesine sebep oldu ve kasidesinden beklenen neticeyi alamadı. Ebû Zeyd el-Kureşî bu kasideye "mülhamât" (mükemmel kasideler) kategorisine giren şiirler arasında yer vermiştir (*Cemhere*, s. 427-433). Ertesi yıl elçi olarak huzuruna geldiği halifeye sunduğu "Dâliyye" ile (*Şî'rü'r-Râî*, s. 54-66) amacına ulaştı ve toplanan vergilerin iadesini sağladı.

Ünlü hiciv şairi Cerîr b. Atıyye ile Râî'nin arası kabileleri yüzünden veya onun Ferezdak tarafını tutması sebebiyle açılmış, sonunda Râî pişman olup Cerîr'den af dilemek istemişse de oğlu Cendel buna engel olmuş, böylece Cerîr'in ağır bir hic-

viye yazmasına yol açmıştır. Cerîr'in Râî'yi ve kabilesi Nümeyroğulları'nı hicveden kasidesi "ed-Dâmîga" (beyin parçalayan), "el-Mansûre" (zaferle ulaşmış) ve "el-Fâziha" (rezil eden) nitelermeleriyle tanınmıştır. Buna cevap vermeyen Râî bir yıl sonra üzüntüsünden ölmüştür. Bu kaside yüzünden Nümeyroğulları Râî ve ailesini uğursuz ilân etmiş, kabileden birçok kimse Basra'dan ayrılmıştır. Râî'nin bu olaydan önce ve sonrakı şairliğiyle ilgili olarak Cumahî, "Râî Mudar'ın erkek devesi (yenilmez üstün şairi) idi, aslan (Cerîr) ona saldırıp pençelerini takıncaya kadar" değerlendirmesini yapmıştır. Bu olay, daha sonra gelen Emîr Muhammed b. Münzir el-Ümevî ile şair Ebû Firâs vb. kişilerin dilinde rezil olma ve alçalma hususunda darbimesel olmuştur.

Kabileler arası çatışmalarda bir gözünün kaybeden Râî, toplumun sorunlarına duyarlı ve saygın bir kişiliğe sahip olarak yöneticiler nezdinde kabilesinin elçiliğini yapıp onların meselelerini çözmeye çalışmıştır. Râî, Ebû Ubeyde'ye göre Emevî devrinin en büyük şairidir. Asmaî'ye göre ise Humeyd b. Sevr ve İbn Mukbil ile birlikte Mudar kabileler topluluğunun hicivde yenilmiş üç şairinden biridir, ancak o Ebû Hayye en-Nümeyrî'den daha üstündür. Mufaddal ed-Dabbî de onu Zürrumme'den üstün sayar. Cumahî'ye göre Râî, İslâm döneminin Cerîr, Ferezdak ve Ahtal düzeyinde birinci tabaka şairlerindendir.

Divanı. Râî'nin divanında daha çok zamanının bazı şairleriyle atışmaları ve kabileler arası anlaşmazlıklara yönelik hicviyeleri yer almaktadır. Zürrumme, Râî'nin üslûbundan etkillenmiş ve onun şiirlerini rivayet etmiştir. Divanı ilk derleyip düzenleyen Asmaî olmuş, Ebû Ubeyd el-Bekrî *Mu'cemü me'sta'cem*'inde bundan yararlanmıştır. Daha sonra da Sükkerî, Sa'leb, İbn Düreyd, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî tarafından derlenip şerhedilmiş, Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*'ında Sa'leb'in derleme ve şerhine sık sık atıfta bulunmuştur. Ancak bu derleme ve şerhlerden hiçbirisi zamanımıza intikal etmemiştir. Ebû Gâlib İbn Meymûn, *Münteha't-taleb* adlı hacimli antolojisinde Râî'nin yirmi kasidesine yer vermiş, Ebû Zeyd el-Kureşî de *Cemheretü eş'arî'l-'Arab*'ında mülhamât kategorisinde uzun bir kasidesini zikretmiştir. Râî'nin birçok beyit, kıta ve parçaları *Cemheretü'l-luğa*, *Lisânü'l-'Arab*, *Tâcü'l-'arûs* gibi sözlüklerle Cumahî, İbn Kuteybe, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Ebû Ubeyd el-Bekrî, İbn Asâkir ve Yâkût el-Hamevî gibi müelliflerin kitaplarında dağınık halde

bulunmaktadır. Divanı bu kaynaklardan ilk defa Muhammed Nebîh Hicâb derlemiştir (bk. bibl.). Giovanni Oman, *Un Poeta Pastore al-Râ'î* adlı eseriyle ilk derleme ve neşir yapanlardandır (bk. bibl.). Nâsır el-Hânî ve İzzeddin et-Tenûhî tarafından *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî ve aḥbâruḥ* adıyla derlenip yayımlanmış (Dimaşk 1383/1964), Hilâl Nâcî bu yayımla ilgili düzeltme ve ilâveler yapmıştır (*el-Mevrid*, 1/3-4 [1972], s. 237-276). Nûrî Hammûdî el-Kaysî ve Hilâl Nâcî *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (Bağdad 1400/1980), Reinhard Weipert *Dîvânü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (Beirut 1401/1980) adıyla tenkitli neşir gerçekleştirmiştir. Son iki neşir yaklaşık 1300 beyit içerir. Şâkir el-Fehhâm (*MMLADm.*, LXIII [1988], s. 521-523), Halîl Ebû Rahmet (*MMMA*, XXX [1986], s. 361-428) ve Rıdvân M. Hüseyin en-Neccâr (*a.g.e.*, XXXI [1987], s. 454-456) önceki neşirlere bazı ilâvelerde bulunmuştur. Divanın en iyi neşirini R. Weipert yapmıştır. Vâzih Samed, *Dîvânü'r-Râ'î en-Nümeyrî* adıyla divanın önce açıklamalı (Beirut 1995), ardından ticarî (Beirut 2000) bir yayımını gerçekleştirmiştir. Râî en-Nümeyrî'nin hayatı ve şiirleriyle ilgili olarak R. Weipert, M. Nebîh Hicâb, Ahmed İhsan Türek, Abdülhalim Muhammed Kanbes çalışmalar yapmış (bk. bibl.), Ali Mehâsine (*er-Râ'î en-Nümeyrî: Ḥayâtühü ve şî'rühü*, 1986, Yermük Üniversitesi) ve Sa'd Bû İyâd (*Şî'rü'r-Râ'î: Dirâse mevzû'iyeye ve fenniyye*, Kahire 1986) yüksek lisans tezi hazırlamış, Ahmed Hasan Besec, *er-Râ'î en-Nümeyrî: Şavtü's-şahrâ'* adıyla bir eser yazmıştır (Beirut 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Râî en-Nümeyrî, *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (nşr. Nûrî Hammûdî el-Kaysî – Hilâl Nâcî), Bağdad 1401/1980, neşredenlerin girişi, s. 1-4, ayrıca bk. tür.yer.; Ma'mer b. Müsennâ, *Nekâ'iz* (nşr. A. A. Bevan), Leyden 1905, I, 427-431; Asmaî, *Fuḥûletü's-şu'arâ'* (nşr. Ch. C. Torrey), Beirut 1389/1971, s. 12, 17, 18; Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ'*, II, 298-299, 324, 435-438, 502-521, 551; Muhammed b. Habîb, *Küne's-şu'arâ' ve men ğalebet künyetühü 'alâ ismih* (nşr. Abdüsselâm Hârûn, *Nevâdirü'l-maḥtûṭât* içinde), Kahire 1373/1954, VII, 291; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ'*, I, 415-418; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâtûr), s. 427-433; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, Beirut 1414-15/1994, XXIV, 323-332; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 52, 122; Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 106, 210-211, 225, 240; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 62, 82, 179; Abdülkâdir el-Baġdâdî, *Hiżânetü'l-edebe*, III, 150-151; M. Nebîh Hicâb, *er-Râ'î en-Nümeyrî: Aşruḥu, ḥayâtühü, şî'ruḥu*, Kahire 1383/1963, tür.yer.; Sezgin, *GAS*, II, 388-389; R. Weipert, *Studien zum Diwan des Râ'î*, Freiburg 1977; a.mlf., "al-Râ'î", *EP* (İng.), VIII, 400-401; Abdülhalim M. Kanbes, *er-Râ'î en-Nümeyrî: Şa'irün maġmûr*, Dimaşk 1982; Ahmed eş-Şâyib, "Mülhametü'r-Râ'î", *Mecelletü Külliyyeti'l-adâb*,

XIII/1, Kahire 1951, s. 23-60; G. Oman, "Un poeta pastore: al-Râ'î", *AION*, XIV (1964), s. 319-352; XVI (1966), s. 89-100; Ahmed İhsan Türek, "Râ'î ve Şiirleri", *EFAD*, sy. 4 (1972), s. 125-181; Şâkir el-Fehhâm, "Râ'î en-Nümeyrî li-Ebi'l-Kâsım b. 'Asâkir", *MMLADm.*, LXII (1987), s. 669-684.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

RÂİHA

(bk. KOKU).

RAİYYET

(bk. REÂYÂ).

RAKABE

(الرقبة)

Mülkiyete konu olan eşyanın sadece maddî varlığı anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "beklemek, kollamak, korumak" anlamındaki *rakb* kökünden türeyen *rakabe* kelimesi "boyun" demektir. Fıkıh terimi olarak mülkiyete konu olan eşyanın sadece maddî varlığını (ayn) ifade eder; bu anlamdaki mülkiyet "rakabe mülkiyeti, ayn mülkiyeti, çıplak mülkiyet" diye adlandırılır. Âyet ve hadislerde aynı kökten türeyen kelimeler sözlük anlamında kullanıldığı gibi rakabe ve çoğulu *rikâb* parçayı anıp bütünü kastetme şeklindeki mecaz yoluyla "köle" mânasında da sıkça yer alır (el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/92; el-Mâide 5/89; et-Tevbe 9/60; Muhammed 47/4; el-Mücâdile 58/3; el-Beled 90/13; Wensinck, *el-Mu'cem*, "rkb" md.). Fıkıh literatüründe rakabe, bazı suçlara ceza veya günahlara kefâret olmak üzere bir kölenin hürriyetine kavuşturulması, abdestte boynun meshedilmesi, boşama kelimelerinin boyuna nisbet edilmesi halinde boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği gibi meselelerde geçmektedir.

Milk nitelikli hak (aynî hak) ayn ve menfaate birlikte mâlik olma şeklinde ise tam mülkiyet söz konusu olur ve eşya üzerindeki yetki en geniş kapsamına ulaşır. Eşyanın sadece ayn üzerinde kurulu olup menfaat içermeyen milkte ise (milkü'l-ayn bilâ menfaa) çıplak mülkiyetle ayna ait menfaatler farklı kişilere ait olmakta, yani rakabe mülkiyeti maddî varlığına sahip olan nesne üzerinde mülkiyet yetkilerinin bir kısmının kullanılamaması şeklinde kendini göstermektedir. Eşyanın sadece aynına sahip olma şeklindeki nâkis mülkiye-

tin meşruiyeti bir malın sırf menfaatini vasiyet etmenin câiz sayılmasına dayanır. İslâm hukukçularının çoğunluğu ayndan bağımsız olarak menfaat üzerinde icâre, âriyet gibi hukukî işlemlerin gerçekleştirilebildiğini delil göstererek vasiyet yoluyla rakabe mülkiyetinin de oluşturulabileceğini kabul eder. İbn Ebû Leylâ, İbn Şübrûme, Zâhirîler ve bazı İbâzî fakihleri ise menfaatin rakabeye bağlı olduğu ve kişinin ölümlüyle birlikte mal varlığının vârislerine intikal ettiği, dolayısıyla sadece menfaati vasiyet etmenin vârisin malında tasarruf anlamına geleceği gerekçesiyle böyle bir işlemin câiz olmadığı kanaatindedir.

Özel mülkiyete konu mallarda rakabe mülkiyeti iki şekilde gerçekleşir: a) Kişinin, ölümünden sonra muayyen bir maldan belirli süre yararlanması için o malın menfaatini vârisleri dışında bir şahsa vasiyet etmesi. Bu durumda menfaatten yararlanmak üzere belirlenen süre dolana kadar vârisler o malın sadece rakabesine mâlik olurlar. b) Kişinin bir malının rakabesini bir şahsa, menfaatini ise belirli bir süre için başka bir şahsa vasiyet etmesi. Her iki durumda menfaat mülkiyeti sınırlı olup sürenin dolmasıyla birlikte rakabe mâliki menfaate de mâlik olur. Vasiyetin mutlak (süre belirtilmeden) yapılması durumunda menfaat mâliki olan mûsâlehin vefatıyla birlikte ya rakabenin vasiyet edildiği kişi ya da vârisler malın aynı yanında menfaatine de sahip olurlar. Dolayısıyla rakabe mülkiyeti belli bir süre sonra tam mülkiyete dönüşür. Bu anlayış milk edinmenin esas amacıyla doğrudan ilgilidir; zira bir nesneye mâlik olmaktan maksat onun menfaatine sahip olmak ve ondan faydalanmaktır. Bu sebeple aslanan rakabe ve menfaat mülkiyetinin ayrılmazlığı olup rakabe mülkiyeti istisnâ bir mülkiyet türüdür ve bir süre sonra tam mülkiyete dönüşmektedir.

Hanefîler'e göre rakabe mülkiyetine sahip olan vârisler, menfaati başkasına vasiyet edilmiş bulunan aynı -üzerinde başkasının hakkı bulunduğu ve teslimi mümkün olmadığı için- mûsâleḥ dışındaki kişilere satamazken İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre böyle bir eşya gerek mûsâlehe gerekse başka kişilere satılabilir. Rakabe mâlikinin vefatı halinde bu hak vârislerine geçer. Eşyanın rakabesi ve menfaatinin farklı kişilere ait olması durumunda şahıslardan her birinin sahibi bulunduğu haktan yararlanmasında ve onda tasarrufu diğerinin hakkını doğrudan ilgilendirdiğinden rakabe mâliki, menfaat mâlikinin menfaatine engel olacak ya da menfaa-